

УДК: 159.9 : 37.033

С.Є.Горяна, І.А.Ярмак

Екологічна складова випереджаючої освіти для сталого розвитку в навчально-виховному процесі закладу середньої загальної освіти

Анотація: У статті наведено аналіз тенденцій екологічної освіти як елементів стратегії сталого розвитку. Автори визначають ключове місце екологічної складової випереджаючої освіти для сталого розвитку у навчально-виховному процесі; окреслюють шляхи впровадження базових знань з екології у навчання та виховання учнів.

Ключові слова: освіта, екологічна освіта, сталий розвиток, екокультура, екологічне виховання.

С.Е.Горяная, И.А.Ярмак. Экологическая составляющая опережающего образования для стабильного развития в учебно-воспитательном процессе учреждения среднего общего образования

Аннотация: В статье приведен анализ тенденций экологического образования как элементов стратегии устойчивого развития. Авторы определяют ключевое место экологической составляющей опережающего образования для устойчивого развития в учебно-воспитательном процессе; намечают пути внедрения базовых знаний по экологии в обучение и воспитание учащихся.

Ключевые слова: образование, экологическое образование, устойчивое развитие, экокультура, экологическое воспитание.

S.Y. Goryana, I.A.Yarmak. Environmental component of advanced education for sustainable development in the educational process of secondary education

Summary: The article provides an analysis of trends in environmental education and training as elements of sustainable development strategies. The authors defines the key place of the ecological component of advanced education for sustainable development in the educational process, the ways of implementation of ecology basic knowledge in the education and upbringing of students are outlined.

Key words: education, environmental education, sustainable development, ecological culture, ecological education.

Постановка проблеми. Перебудова екологічних та соціокультурних вимірів існування людства на початку ХХІ століття обумовила переосмислення біосферного і планетарного порядку, усвідомлення ролі людини у підтримці балансу природи та суспільства. У даному контексті необхідною складовою сталого гармонійного екологічно безпечного розвитку суспільства беззаперечно визнана екологічна освіта. На сучасному етапі розвитку цивілізації, в час надвисокого рівня впливу на довкілля з не завжди передбачуваними наслідками екологічна освіта, виховання і культура громадян визначають не лише культурологічну сутність державного устрою, але й благополуччя та здоров'я

нації. Толерантність і висока моральна чистота у відносинах з людьми та природою, здатність до міжособистісного і міжкультурного діалогу, розумне, врівноважене поєднання свободи вибору, творчої активності і відповідальності в діях та вчинках – означені ціннісні пріоритети життєтворчості людини здатні забезпечити гармонійний розвиток природи, особистості й суспільства. Разом з тим проблеми екології поки ще не стали важливим елементом державної стратегії і політики, екоосвіта не є невід'ємною частиною загальної системи освіти і виховання в Україні. З огляду означеного актуальність дослідження тенденцій формування екологічної культури дітей та молоді у навчально-виховному процесі закладу середньої загальної освіти не викликає сумнівів.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Сучасний підхід до організації навчального процесу детермінує ствердження принципів освіти для сталого розвитку (англ. *Education for Sustainable Development*) [1; 4], що передбачає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на налагодження діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання локальних проблем сучасного суспільства [5], зокрема й проблем екологічної культури.

Теоретичні основи сталого розвитку суспільства досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: Б.М.Данилишин, С.І.Дорогунцов, В.С.Міщенко, Л.Б.Шостак, Н.В.Гребенюк, В.М.Трегобчук та ін. Питання екологічної освіти і стратегії сталого розвитку досліджували Н.Л.Авраменко, І.К.Бистряков, В.О.Грачов, Л.В.Єгорова, Є.П.Желібо, О.І.Пометун та інші. Наукова спільнота визнає, що протягом довгого часу в екологічній оцінці буття, а отже і в освітній традиції, домінував антропоцентризм, що певною мірою впливало на погіршення стану навколишнього середовища [2] і порушувало баланс існування людини у природному середовищі [3]. Формування екологічної культури дітей та молоді, культури ставлення до природи, інших людей і самого себе – суть сучасної екологічної освіти та виховання для сталого розвитку.

Постановка завдання. З метою означення ключових тенденцій впровадження ідей екологічної освіти в навчально-виховний процес нами були розглянуті виміри реалізації екологічної складової випереджаючої освіти для сталого розвитку в закладі середньої загальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна освіта (англ. *environmental education*) традиційно інтерпретується як організовані зусилля для вивчення особливостей функціонування природних середовищ та, зокрема, здатності людини управляти поведінкою й екосистемами для сталого розвитку та життя. Виміри екологічної освіти для сталого розвитку зорієнтовані на розвиток критичного мислення особистості, формування компетенцій щодо ефективного прийняття рішень в умовах розуміння екологічної цілісності, соціальної справедливості, толерантного ставлення та поваги до навколишнього середовища і культурного розмаїття його існування (UNESCO, 2014). Освіта для сталого розвитку має включати етичні ідеали як обов'язковий навчальний елемент, що

виступатиме дороговказом для створення суспільства, яке б знаходилося в гармонії з природою.

Сучасна екологічна освіта є системною складовою національної освіти, котра функціонує на підставі чинного законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року й реалізує безперервний комплексний процес формування екологічного світогляду, екологічної свідомості та культури всіх верств населення, соціальних груп і суспільства в цілому. Це процес освоєння системи знань про закони функціонування, життєдіяльності всього живого, екологічних систем і роль людини у збереженні природного середовища; процес екологічного виховання і навчання, освоєння професійних знань, умінь, необхідних для природоохоронної діяльності. Освіта в інтересах сталого розвитку має забезпечити екологізацію свідомості людей і здатність вести узгоджений з принципами сталого розвитку спосіб життя – бути більш інформованими, моральним і відповідальними по відношенню до природи і гарантування можливостей майбутніх поколінь забезпечувати свої потреби, тобто жити в гармонії з природою.

Шкільна екологічна освіта здійснюється переважно за двома векторами: викладання курсу «Основи екологічних знань» та екологізація навчальних дисциплін. Знання з екології учні отримують на уроках географії, біології, правознавства, природознавства, але головне, що учні набувають власний досвід вирішення екологічних проблем на рівні своєї родини, своєї школи, своєї місцевості. Це дає їм впевненість у своїх силах, підвищує їх соціальну активність. Необхідністю є також доповнення базового рівня екологічної освіти різними формами позакласної і позашкільної екологічної діяльності, у процесі якої поєднуються ідеї сталого розвитку навколишнього середовища і розвитку особистості дитини.

Системоутворювальним фактором в системі освіти для сталого розвитку багато вчених вважають екологічну культуру [1-5 та ін.]. Виховання екологічної культури у закладах середньої освіти відбувається у декількох напрямках: дослідницькому, інформаційному, туристично-краєзнавчому, організаційному. При цьому екологічний імператив сприймається як визначальний у розвитку матеріального виробництва та духовної культури. Екологічна культура реалізує *три складові* світобачення людини: *ставлення людини до природи* (на засадах усвідомлення екологічних знань людства), *ставлення людини до суспільства* (відображає принципи організації діяльності на основі знання законів природокористування і можливих наслідків для суспільства) і *ставлення людини до самої себе* (відображає особливості внутрішнього світу людини, наявність екологічної свідомості і можливість самостійно приймати екологічно виважені рішення) [2; 5]. Інтегрування усіх трьох складових у суб'єктивному досвіді кожної особистості дозволить говорити про наявність в суспільстві екологічної культури, яка забезпечить збалансовану і гармонійну взаємодію Суспільства з Природою.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Головною метою системи освіти для сталого розвитку можна вважати сприяння екологізації свідомості

кожного суб'єкта життєтворення, гарантоване формування знань, вмінь і навичок для попередження і вирішення соціально-економічних проблем з урахуванням екологічних обмежень, а також для підвищення якості життя нинішнього і майбутніх поколінь на основі принципів сталого розвитку.

Серед основних завдань екологічної освіти для сталого розвитку актуальним моментом є формування нової системи морально-етичних цінностей екологічної культури, які б сприяли відповідним змінам менталітету сучасної людини і встановленню нової моральності – моральності суспільства сталого розвитку.

Екологічна освіта – це не тільки отримання відповідних знань в навчальних закладах, але й система безперервного багатоступеневого екологічного інформування і пропаганди. Результатом екологічного виховання стає формування у людини свідомого сприйняття доквілля, почуття особистої відповідальності за діяльність, пов'язану з перетворенням природи, упевненості в необхідності бережливого ставлення до неї.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми і передбачає подальші наукові розвідки.

Список використаної літератури

1. Боголюбов В. М. Концептуальні підходи до формування освіти для сталого розвитку. *Збірник наукових статей III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю*. Вінниця, 2011. Том.2. С.665–667.
2. Кисельов М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу. *Філософська думка*. 2005. № 2. С. 130–149.
3. Марушевський Г. Б. Етика збалансованого розвитку. К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2008. 440 с.
4. Мацейків М. М. Концепція сталого розвитку – основа вдосконалення механізмів екологічного права України. *Екологічний вісник*. 2008. № 6. С. 30–31.
5. Січко І. Екологічна освіта й виховання як елементи стратегії сталого розвитку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 4 (55). С.173–178.